

KAKO JE NASTAO SVAKI DAN U GODINI¹

Najskreniji odgovor glasi: ova knjiga uopšte nije trebalo da nastane. Prethodno sam napisao tri i po knjige, uglavnom sam živeo u Nemačkoj i imao sam raznih razloga da priželjkujem rastanak, predah. Tako sam počeo da se raspitujem da li se nude poslovi u Americi i imaju li tamo nešto za mene. Evo s čime je to bilo u vezi: dva puta sam bio u Americi, na putovanjima poput ovog. Stanete na podijum, ljude zanima nemačka književnost i onda im nešto pročitate, pri čemu u inostranstvu uvek možemo da se pravdamo da samo autor tačno zna kakvu je akustičnu dimenziju imao u glavi dok je pisao tekst. Bila su to dva putovanja i tada sam video ponešto od te zemlje Amerike, naime tačno ono što se zbiva pred prozorom autobusa od aerodroma, ispred hotelske sobe ili uopšte između znamenitosti i aerodroma. Budući da mi je mnogo toga bilo uskraćeno, ta zemlja je pobuđivala moju radoznalost i zastupao sam verovatno pomalo budalastu teoriju, naime, da današnja Amerika po mnogo čemu može biti naša budućnost. To sam hteo da ispitam. Ali nisu mi verovali da želim ovde da radim. Govorili su mi: „Da, kako da ne, dođite kod nas na univerzitet i podučavajte ljude pisanju, pogotovo kreativnom pisanju.“ Ali, pošto iz vlastitog iskustva znam kako se to uči, ne verujem da ikoga možete tome naučiti. Imao sam još sličnih ponuda; na kraju mi je, međutim, neko poverovao i ponudio posao lektora u izdavačkoj kući koja objavljuje školske udžbenike. Morao sam da se uverim da to nije poklon i radno mesto otvoreno baš za mene. Za početak sam uglavnom dobio upravo ono što sam tražio: morao sam, naime, sâm da tražim stan, saznao sam da i tamo morate da ispunjavate obrasce za poresku prijavu i da tom prilikom možete štošta da naučite o mentalitetu ljudi, ne ljudi na ulici, već ljudi u kancelariji.

Malo-pomalo, upoznao sam način života kakvom nisam težio. I iz svoje dnevne rutine mogao sam mnogo toga da naučim: to znači da sam u osam sati morao da krenem od kuće, da presednem u metrou da bih u deset do devet sedeo za radnim stolom i ostavio utisak neverovatno lojalnog zaposlenog, jer sam preduzeću poklonio deset minuta.

Bila je to nova zgrada, a ta džinovska moderna poslovna zdanja u centru Menhetna mnogo su bolje organizovana nego što bismo to u Nemačkoj mogli da zamislimo. Nisu to velike kancelarije – to su ćelije. U toj novoj zgradi vrata do pojedinačnih ćelija pomerena

¹ Tekst predavanja koje je Uve Jonzon održao 18. jula 1974. u Minhenu. U okviru letnjeg kursa tamošnjeg Gete instituta, bez rukopisa pred sobom pričao je o nastanku romana *Svaki dan u godini*. Predavanje je snimljeno na magnetofonsku traku, a dr Monika fon Kraft ga je transkribovala. Ovaj tekst je zasnovan na sačuvanoj verziji tog transkripta iz zaostavštine Uvea Jonzona i pod naslovom: Uwe Johnson, „Wie es zu den Jahrestagen gekommen ist“, objavljen u: Eberhard Fahlke (prir.), „Ich überlege mir die Geschichte...“ *Uwe Johnson im Gespräch*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M., 1988, str. 65–71.

su samo jedan jedini put, naime, onda kada su uglavljena, nakon čega su „zakucana“ za zid. Bilo je, dakle, dovoljno da šef odeljenja samo prođe i odmah vidi da li čitate neku dobru knjigu ili novine, ili sedite revnosno nagnuti nad pisaćom mašinom i stvarate neki poželjan naslov. Radio sam, dakle, pored otvorenih vrata i uveče dolazio kući, ispružao noge i stavljao hladne obloge na šake. Osim toga, nisam video skoro ništa drugo od grada, a osvestio sam se tek posle devet meseci; bila je to posledica spoznaje da sada znam nešto što uopšte nisam želeo da znam: kakav je položaj zaposlenih u gradu kao što je Njujork. Bilo je to zapravo beskorisno dodatno znanje. Nisam, međutim, mogao tek tako da ga zanemarim. A onda mi je palo na pamet da sam poznavao još nekoga ko živi u tom gradu: bilo je to lice po imenu Gezina Krespal. Svojevremeno sam u knjizi pod naslovom *Nagađanja o Jakovu* opisao tri nedelje njenog života, ali to je veoma kratak period. Zapravo, ona je samo postojala i nije imala prošlost. I kako to obično biva kada izmislite neki lik – jer ga niste izmislili samo zbog trenutka o kome želite da pričate, već ipak želite da bude potpuniji, dakle, ne samo oblik lica (u ovom slučaju pomalo slovenskog, jer je ona iz Meklenburga) – znao sam o njoj još ponešto. Znao sam godinu rođenja, 1933, znao sam istorijat porodice i znao sam neke njene osobenosti, na primer, da se nije pridržavala određenih konvencija, kao što je brak, i da je čitala novine, što objašnjavam time da je do 1953. živela u Meklenburgu i da tamo nije ostala samo zato što joj je to zavičaj, zbog prijatelja ili ljubavnih veza. Ostala je i zbog posebnog oblika socijalizma, koji je isprobavan na tamošnjem narodu kada je sovjetska opsadna zona pretvorena u Nemačku Demokratsku Republiku. To sam znao. Ali znao sam i da je u školi imala socijalizam, i to kao sastavni deo antifašizma i kao teoriju, i da su srednjoškolci koji su maturirali 1952. i u NDR-u smatrali sebe elitom, te nisu mislili da je neophodno da se obaveste i o „socijalizmu na ulici“, kako on stvarno funkcioniše u fabrici ili u privrednoj zadruzi i šta se tamo zbiva s ljudima.

Prema tome, to nije bio najbolje utemeljen marksizam, tačnije, u teoriji je bio odličan, onakav kakav ste sebi svojevremeno mogli da priuštite samo za 30.000 zlatnih nemačkih maraka. U praksi, međutim, nije ništa valjao i kad su radnici i seljaci te države odlučili da povedu u borbu protiv vlasti zbog grube zloupotrebe, njena slika o socijalizmu se raspala i ona je bila takoreći lično povređena zbog toga što socijalizam tako postupa i puca iz tenkova na vlastiti narod – imala je dvadeset godina. Uradila je najgluplju moguću stvar i u panici otišla u deo sveta koji joj uopšte nije odgovarao – otišla je u Zapadnu Nemačku, gde je sasvim sigurno nisu privlačili zaostali temelji fašizma – u kraj o kome je učila kako u njemu postoje ciklične krize i neminovnost tih kriza i propast tog društva – i tamo je ostala. Jer, ko se makne od socijalizma nikada se ne vraća, barem ne kao ista osoba.

Sve sam to znao. Stekla je sertifikat o znanju stranog jezika, u NDR-u bi mogla da studira, u Zapadnoj Nemačkoj za to nije imala novca. Posle toga je neko vreme radila u nekoj kancelariji, potom je rodila dete. U tom trenutku svet joj je delovao veoma nesigurno i zaposlila se u nekoj banci, na stranom jeziku je pisala pisma drugim bankama i malo se upoznala s terminologijom, da bi je 1961. njena „zahvalna“ banka poslala u Ameriku. Trebalo je da tamo nauči rafinirane trikove za umnožavanje, sticanje i ulepšavanje novca, malo se oko toga i potrudila, da bi odjednom dezertirala. I dobila je otkaz. Posle kratke

pauze, našla je drugu banku, bez veza s Nemačkom, malo učila nacionalnu ekonomiju, tj. kupila malo nacionalne ekonomije na Univerzitetu Kolumbija i na kraju je ponovo dospela tamo odakle je i krenula: opet je bila sekretarica sa znanjem stranih jezika u nekoj banci. Svega toga sam se setio. Doduše, ona je lice koje je umnogome plod mašte, nije prijavljena u policiji, izmislio sam je.

Bila je, dakle, 1966/67. godina. Pitao sam se gde bi u Njujorku Gezina mogla da živi. Jer ja sam stanovao u veoma čudnom kraju tog grada, koji zapravo ne sme da postoji: u stanu na Riversajd drajvu, imao je pet prozora, svi s pogledom na Park Riversajd, a u jesen ste gledali na reku Hadson. Kako je do obale bilo tačno stotinu metara, uopšte nije bilo lako utvrditi da je plavetnilo Hadsona zapravo otrov. Mada, odakle je došla Gezina Krespal? S Baltičkog mora. Došla je iz kraja s malo drveća, jer je plemstvo u tom delu Meklenburga 1500. godine poseklo šume.

Bilo mi je prilično jasno da i ona stanuje negde na Riversajdu, negde u Devedeset i nekoj, ne baš tamo gde sam ja stanovao, ali otprilike tamo.

Sada sam znao gde stanuje i još sam morao da utvrdim gde je smestila dete. U obdanište? Koliko to košta? Ljudi u parku su se veoma čudili kad sam ih pitao: „Koliko, otprilike, plaćate za dete?“ Mari, dete, sada je već imala deset godina i više nije išla u obdanište, već je pohađala veoma uglednu školu bez obavezne verske nastave. Cifra je bila „oko devetsto dolara godišnje“ i sada sam morao da saznam: može li sekretarica u banci to sebi da priuštiti? I to sam uspeo da saznam. Ali sada sam već izazivao veliko čuđenje među poznanicima. Dotad su me smatrali prilično diskretnom osobom, a sada sam išao po gradu i raspitivao se za cene, na primer, u banci, koliko se otprilike zarađuje.

Ili sam pitao, ako neko stanuje na Park aveniji, koliko otprilike plaća četvorosoban stan. Ako tako nešto pitate nekoga na Park aveniji i ako ste uz to još kod njih u gostima... Nisam, dakle, prezao ni od čega, trebalo mi je to, ali nikome nisam mogao da kažem zašto. A onda sam – zbog prikupljanja materijala u vezi s Park avenijom – hteo da odem na ručak s nekim milionerom. Tako sam ručao s izdankom finansijske aristokratije i pitao ga: „Recite mi, da li je moguće da vaša finansijska institucija s dvesta zaposlenih zarađuje na ratu u Vijetnamu i da li je uopšte moguće da kapitalisti profitiraju od ratnih potrošačkih orgija?“ A budući da je to bio veoma dostojanstven gospodin, nije se štrečno, samo je začuđeno primetio da o tome nikad nije razmišljao. Sada sam znao ponešto i o banci i shvatanju bankara i smogao hrabrosti da započnem svoju knjigu.

Početak je, naravno, bio pogrešan. U avgustu 1967. bio sam na moru i jedne večeri sam rekao sebi: Zašto ne bih počeo baš sada, bio je to 20. avgust 1967. Već sam smislio i naslov: *Svaki dan u godini*, 365 dana u godini. Tada sam počeo da opisujem ono more koje sam video u Nju Džerziju i stvarno završio prvo poglavlje, tog ponedeljka posle nedelje. Pomislio sam: U utorak ćeš napisati poglavlje o ponedeljku, u sredu o utorku... I tako će proći godina i imaćeš svojih 365 poglavlja i završićes posao. Kada je zapravo trebalo da bude na redu 365. poglavlje, imao sam ih u najboljem slučaju 20. Osim toga, stvarnost mi je na svoj predusretljiv način obezbedila završetak kakav nisam hteo: šokantne smrtne slučajeve, od Džona F. Kenedija do Martina Lutera Kinga – nisam to planirao.

Obezbedila mi je proces demokratizacije socijalizma u Čehoslovačkoj i interesovanje banke u kojoj je radila Gezina Krespal za Čehoslovačku kao korisnika kredita. Gezina Krespal će kao referent biti zadužena za pripremu te pozajmice sve do ulaska sovjetskih trupa, s kojim za banku ništa nije propalo. Ali za Čehoslovake je propalo mnogo toga, jer su pomoću inostranih kredita vrednih milijarde mogli dosta toga da dovedu u red u industriji lakih metala, u saobraćaju – dakle, nešto su izgubili. A ta Gezina Krespal, koja bi i sada rado radila zato što je, doduše, bila za banku, ali i za unapređenje svog socijalizma, za koji je bila vezana još od detinjstva, sada je i ona nešto izgubila, onog trenutka kad su Sovjeti umarširali, u šta do samog kraja nije htela da poveruje.

Ono što sam napisao u prvom poglavlju, što sam smatrao najvažnijim, bila je priča o tome kako gospođa Krespal danas živi u Njujorku sa svojom prošlošću, sa svojom meklenburškom, istočnonemačkom, socijalističkom, zapadnonemačkom, kapitalističkom prošlošću.

Želim da ukážem na činjenicu da je takva dnevna rutina apsurdna, da čovek mora da živi apsurdno ako hoće da izgura dan i da za to plaća školarinu. Ja nemam slobodu odlučivanja u odnosu na moj izmišljeni lik, jer sam svojevremeno očigledno pogrešio kada sam posredovao u poznanstvu tog lika s izvesnim gospodinom Karšom – ne bih rekao da sam to poznanstvo izmislio, jer i tog gospodina Karša, koliko god da je izmišljen, ipak poznajem. To je onaj tip koji je 1960. zbrisao iz Nemačke i sada ima stan u vlasništvu. Mi smo ga podvrgli generalnom remontu tako da je sada i on profesor. Osim toga, napisao je knjigu o mafiji i poznaje Gezinu Krespal otprilike još od 1960. godine i zato se njegov rođendan nužno spominje u ovoj knjizi. U suprotnom bi mi ta izmišljena Gezina rekla: E, pa dobro – ili ga poznajem, ili sam mu draga prijateljica, ili si ti ovde samo nešto opisao. Ona me je naterala na tu rođendansku proslavu, sve s detetom, i vidite, i dete će se pojaviti, i ono uzima šta mu pripada. Sad biste mogli da kažete: Ali to dete uopšte nije Nemica, zar stvarno mora da trpi to takozvano izrabljivanje ulepšano do savršenstva? Ili: Zašto njih dve jednostavno ne pošaljete kući? Jedno mogu da vam kažem, i drugi su mi to dobronamerno savetovali, na primer, Martin Valzer. Videvši kada će knjiga morati da se završi i čime, rekao mi je: „Uve, odvedi Gezinu kući. Smesti je negde u Švebiš Gmind, u neku baušparkasu.“² A ja sam mu rekao: „Martine, dragi moj, i ja sam na to pomišljao. Ali ona ne razume švapski dijalekt. Može ona da govori italijanski bez naglaska, i engleski, odnosno američki, samo s engleskim naglaskom, ali, slušaj, s meklenburškog na švapski? Neće moći!“ „Ah“, rekao je Valzer, „to je nemoguće. Tamo ima toliko izbeglica.“

„Da, Martine, pustimo sad izbeglice, ali ona je tamo na Univerzitetu Kolumbija toliko učila ekonomiju i u svojoj banci u Njujorku savladala toliko trikova i stručnu terminologiju – sve bi to manje-više otišlo u vetar u Švebiš Gmindu. I sam si učio o akumulaciji vrednosti radne snage, zar ne? Pa nećeš, valjda, da ona sve to baci u vetar.“

„Hoću, dragi moj Jonzone, ne mora da bude Švebiš Gmind, smesti je u Libek.“

„Da“, kažem mu ja, „u pravu si. S tim dijalektom bi moglo. Ali, vidiš, ta gospođa je 1953. napustila zavičaj, nije to bilo toliko davno.“

² Nem. *Bauschparkasse*, finansijska institucija koja štediteljima odobrava stambene kredite. (Prim. prev.)

U tom slučaju bila bi preblizu granice i preblizu jednog veoma, veoma srodnog načina govora. Probudila bi se neka vrsta čežnje za domom. Poludela bi kad bi se prepustila toj opijenosti opasnim uspomenama, kada bi se previše približila onome što je izgubila, a to nije malo.“

Na to su me otpisali kao beznadežan slučaj, i to ne samo gospodin Martin Valzer.

I tako sam je ostavio u Njujorku. Osim toga, ona bi mi rekla: „Vidi, ti si me, doduše, izmislilo, kao što pisci izmisle nekoga, ali kad si mi dao dete, najkasnije u avgustu 1955, morala sam da uspostavam odnos prema tom detetu, ma koliko da je izmišljeno, to sam samo ja mogla, jer sam žena. E pa, ne možeš sad da me prebacuješ s mesta na mesto kako ti dune, kao što je to svojstveno muškarcima. I ako me na kraju preseliš u Njujork i pobrineš se da to dete, Mari, taj grad Njujork i Ameriku uopšte smatra svojom jedinom, stečenom domovinom, onda ne možeš da tražiš da se vratim u Diseldorf i bavim bankarskim poslovima, jer bi tako upropastio to dete. Dakle, nastavi priču u Njujorku!“

Prema tome, moramo da ostanemo u Njujorku. Više nisam slobodan.

*(S nemačkog prevela **Maja Anastasijević**)*